

Ahneus on kehityksen loppu

MARJATTA BARDY

Filosofi ja yhteiskuntatieteen tohtori, kolumnisti ja aktivisti Teppo Eskelinen jäsentää kirjansa draaman rakenteeseen: 1) Mitä kehitys oli? 2) Mitä kehitykselle tapahtui? 3) Mitä kehityksen jälkeen? Kehitys kaipaakin tarkempaa käsittelyä aikana, jolloin lähes kaikki näyttäisi käyvän kehityksestä. Ja kaikki tahtovat kehitystä. Samalla kehityksen eri elementtien yhteiskunnallinen arvottaminen on pahasti himmentynyt.

Pitkään on elänyt ajatus siitä, että kaikki maat kehittyvät samanlaisten vaiheiden kautta, ja siksi toiset maat ovat edellä. Edellä olijoita ovat rikkaat maat, jotka muodostavat kehityksen normin. Ensisijaisena pidetään talouskasvua, jonka matkassa muut hyvinvoinnin tekijät kasvavat ikään kuin itsestään. Joissain tilanteissa näin on käynyt, ja poliittinen mielikuvitus on kutistunut niin, ettei muita kokonaisstrategioita olla uskallettu ajatella, Eskelinen päättlee. Hän muistuttaa, että kasvua tuottavat tapahtumat ovat moraalisesti moniulotteisia: osa lisää hyvinvointia, ja osa edellyttää valtavia tuhoja.

Kirjan keskeinen juonne on se, että kehitys *oli* historiallinen poliittinen ohjelma ja ajatustapa. Eskelinen tarkastelee kehitystä köyhien ja rikkaiden maiden välisinä suhteina. Niihin sijoittuu kehityspoliittikka ja kehitysapu, joiden perusteissa on lausuttu selvästi poliittiset ideat siitä, miten kehityksen ajatellaan tapahtuvan. Kirjan vaikuttavuus syntyy juuri tuosta Etelän ja Pohjoisen välisten suhteiden

analyysistä: kuvassa on koko ajan kumpikin! Pääosassa on *vaurauden ja köyhyyden suhde*. Sen kulusta tiivistän seuraavan kertomuksen.

* * *

Kehitysavun *alkupiste* sijoittuu Yhdysvaltojen presidentti Harry Trumanin ohjelmaan (1949), jolla haluttiin saattaa maan teollisen ja teollisen kehityksen hyödyt alikehittyneiden alueiden edistyksen ja kasvun hyväksi. Materiaaliset resurssit muiden tukemiseksi olivat rajalliset. Sen sijaan resurssit teknisessä tiedossa ymmärrettiin rajattomiksi. Eskelinen kommentoi ohjelmaa useasta näkökulmasta. Yli puolet maailman väestöstä tuli yhtäkkiä määriteltyksi ainoastaan puutteen kautta ja alikehittyneiksi. Perinteinen yhteiskunta oli ollut globaalisti mitta-asteikoille taipumaton kulttuurinen mosaiikki.

Tuolloin otettiin käyttöön myös ”kehittyvät maat” ja ”kehittyneet maat”. Aitoa puutetta toki oli, mutta tulkinnat tapahtuivat epädemokraattisesti ja puutteet tulkittiin virheellisesti, Eskelinen kirjoittaa. Ongelmat selitettiin kuhunkin maahan viittaavilla tekijöillä. Ne nähtiin kehitysvaiheesta johtuviksi sisäsyntyisiksi ja teknisesti ratkaistavissa oleviksi ongelmiksi. Keskiössä oli tuotannon lisääminen ja teollis-byrokrattinen modernisaatio. Tulonjako-ongelmiin ei juuri kajottu. Kehityksen arveltiin olevan nopeaa.

Motiivien spektri oli laava. Uuskolonialistisen asenteen takaa Eskelinen erottaa todellisen

Teppo Eskelinen
Kehityksen loppu
Into pamfletti, 2011

moraalisen ponnistelun: omasta ammentamalla voidaan auttaa muita. Usko oli vilpitön, vaikka se olikin jatkoa siirtomaahallinnolle ja lähetystyölle. Samalla alistaminen ja auttaminen olivat sekoittuneet siirtomaiden hallinnan motiiveissa, ja tämä siirtyi eteenpäin kehitysapuun. Eskelinen pohdiskelee myös kunniakäsitysten merkitystä. On alentavaa olla aina autettava ilman mahdollisuutta vastalahjaan.

Kehityksen kulta-ajaksi nimetään vuosikymmenet toisen maailmansodan jälkeen: kehitys klassisessa mielessä oli mahdollista, ja sitä myös tapahtui. Modernisaatioon pyrittiin kokonaisvaltaisena yhteiskunnallisena muutoksena, uskottiin korkean massakulutuksen yhteiskuntaan. Kansallisvaltioilla oli mahdollisuus kokeilla suhteellisen itsenäistä ja pitkän aikavälin politiikkaa. Kansainvälisen talouden ohjauksjärjestelmän (Bretton Woods kausi 1944–1971) aikana ei koettu ensimmäistäkään finanssikriisiä. Kehityksen ideana oli vaurauden leviäminen, ja keynesiläinen hyvinvointivaltio oli käytännössä jokaisen rikkaan maan talousmalli. Köyhien maiden teollistamisen lähtökohta oli se, että Etelän maiden talous oli viritetty ”imperiaaliseen omavaraisuuteen”, ts. alusmaat olivat keskittyneet tuottamaan joitakin perusraaka-aineita siir-

tomaaisännän tarpeiden mukaan. Pohjoisen hyvinvointiyhteiskuntien kasvu ja menestys nojasivat kehityksimaista virtaaviin halpoihin raaka-aineisiin ja energiaan, Eskelinen muistuttaa.

1970-luvulla kehitysmaat alkoivat puhua YK:ssa Uuden Kansainvälisen Talousjärjestyksen (UKTJ) puolesta. Maailmankaupan rakenteellisia ehtoja tahdottiin korjata ja luoda oikeudenmukaisempi rahoitusjärjestelmä. Kehityksen jaosta alettiin ottaa mittaa, kenellä on oikeus kehittyä. Yhdysvallat huolestui siitä, että universaali kehitys tuhoaisi Pohjoisen kilpailukyvn. Tämän estämiseksi ryhdyttiin Pohjoisen johdolla vahvistamaan patenttijärjestelmiä, jotka takasivat rahavirrat kohti Pohjoista. Seurauksena oli valtava pääomapako köyhistä maista.

UKTJ jäi toteuttamatta, koska rikkaimmat valtiot halusivat edelleen, että kehitysmaat saattavat menestyä vain kapitalismin ydinalueilta sanelluin ehdoin. Kehitys ei enää kuulunut tähän kuvaan. Siirryttiin entistä epäoikeudenmukaisempaan talousjärjestykseen. Uusliberalismin ratkaisuna oli pääomien liikkeiden vapauttaminen ja yhteiskunnallisista tavoitteista irrottaminen. Kansallisvaltiot saivat sopeutua pääoman ehtoihin, houkutella pääomia ja ylläpitää niiden kasautumisehtoja. Pääoma sai luvan vaihtaa tarvittaessa maisemaa ja viedä voitot mennessään pois sieltä, missä ne oli tuotettu. Kasvun tavoittelua perustellaan sillä, että se hyödyttää lopulta kaikkia. Kasvun jatkuminen varmistettiin kuitenkin toimilla, jotka pitävät huolta siitä, että kasvu ei hyödytä kaikkia, Eskelinen tiivistää.

* * *

Kehitys oli ohi. 1) Resurssikriisi ja tietoisuus teollisen kasvun rajoista vaativat kasvumahdollisuuksien globaalia priorisointia tai jakomentaliteettia, eikä Pohjoinen ollut halukas antamaan periksi saavutetuista eduista. 2) Vapautetut pääomavirrat muuttivat valtion luonnetta globaalisti, niiden tehtävänä korostui kilpailukyvn ylläpito. Yhteiskunnallisen tavoitetilan asettamisesta luovuttiin. Kehitys muuttui mahdottomaksi.

Ekologisten rajojen vastantulo tuottaa uudenlaista huono-osaisuutta. Rikas maailma tarvitsee entistä enemmän fyysistä ja ekologista tilaa. Kehitysvien köyhien maiden uusien kuluttajaluokkien tarpeet seuraavat perässä. Sosiaalisia konflikteja syntyy entistä enemmän. Luonnonvara – ja energiaintensiivisyys pakottaa entistä suurempia joukkoja yhteiskunnan marginaaliin. Metsäyhtiöt tulevat osaksi paikallisia kiistoja. Köyhyyden vähentämisessä ei voi olla ottamatta kantaa globaalipolitiikkaan.

Eskelinen ottaa kantaa. Köyhät maat tarvitsevat taloudellista liikkumatilaa, parempia sopimuksia luonnonvarojen käytöstä ja mieluusti liberaalimpaa siirtolaispolitiikkaa Pohjoisessa. Teknologian vapaasta saatavuudesta ja patenttien murtamisesta olisi hyötyä. Pääoman liikkeen rajoittaminen olisi toivottavaa, velkojen mitätöinti välttämätöntä. Olisi loistavaa antaa köyhille maille mahdollisuus järjestää oma rahoituksensa liikepankeista ja kehitysrahoittajista riippumatta. Köyhien asiaa ajavien poliittisten liikkeiden tulisi vahvistua. Taloudelliset valtasuhteet ovat mo-

nissa maissa demokratian keskeinen este. Mikään ”malli” ei koskaan poista köyhyyttä. Köyhyyttä vähentää vain valtasuhteiden tasaantuminen, ja siihen tarvitaan demokratiaa, Eskelinen tähdentää.

Kehityksen puhetapa ja mittarit on viritetty niin, että valtasuhteet ja riippuvuuksien kasvu tai väheneminen peittyvät näkyvästi. Käytännössä kehitys onkin useimmiten riippuvuuksia lisäävä prosessi. Markkinateorian outo harha on, että ihmisten hyvinvointi määräytyy kulutustapahtumassa, Eskelinen kirjoittaa. Onnellisuuden ja vapauden kannalta ratkaisevampaa on ihmisen asema tuottajana (voiko esim. valita työssä) kuin kuluttajana. Vähintään yhtä tärkeää kuin tulotaso, on se miten se saavutetaan. Onko se seurausta mieluisasta ja itsekunnioitusta rakentavasta – vai alistavasta ja epäinhimillisestä työstä. Vahva modernisaatiouusko on hämmästyttävän sokea sille tuholle ja kurjistumiselle, jota se on useille kehitysmaan ihmisille tuottanut, Eskelinen kokoaa.

Köyhyyden poistaminen ei vaadi yhtään enempää kehitystä, vaan oikeudenmukaisempaa talousjärjestelmää, hän tiivistää. Nykyisen maailmantalouden järjestelmän vallitessa vauraus kaikille on paitsi ekologinen mahdottomuus myös poliittinen mahdottomuus. Olisi sovittava rakenteista ja säännöistä, jotka takaavat oikeudenmukaisen pääsyn tuotantotekijöihin ja hyödykkeisiin. Resurssija on käytössä niin paljon, että niistä riittäisi kaikille elämän mielekkäät peruspuutteet. Esimerkiksi nykyisellä ruokamäärällä ruokkisi kaksinkertaisen väestömäärän.

Vaativaa on ennen kaikkea köyhyyden poistaminen ja hy-

vinvoinnin kasvattaminen tavalla, joka on universaalisti mahdollinen. Haaste koskee pääosin rikkaita maita. Tarvitaan luopumista ”edellä olijan” ajatuksesta sekä matalamman materiaalisen kulutuksen malleja hyvinvoinnista tinkimättä. Pohjoisessa kannattaa huolehtia omista asioista ilmaisun myönteisessä mielessä. Globaali Pohjoinen puuttuu liikaa köyhien maiden elämään aggressiivisella luonnonvara- ja kauppapolitiikalla. Pohjoisessa tuhoisa kulutustaso voitaisiin korvata vä-

hemmän tuhoisilla yhteiskunnallisilla malleilla lyhentämällä työaikaa ja lisäämällä resurssien yhteiskäyttöä. Ideoita hyvinvoinnin lisäämiseen kulutusta vähentämällä esitetään tätä nykyä monilla tahoilla.

Eskelinen huomauttaa, että parempaan huomiseen uskotaan vähänlaisesti. Poliitikassa se näkyy päämäärien katoamisena ja puheena kansainvälisen kilpailun pakoista. Taloudelle luodaan puitteita, mutta suuntaa ei osoiteta, oli kyse Pohjoisesta tai Etelästä. Kilpai-

lukykyvaltio kieltäytyy edistyksen ajattelusta. Päätöksentekoa ohjaa vaihtoehdottomuus. Kyselytutkimuksissa kaikkialla toiveikkaiden osuus on romahtanut. Emme enää usko, että lapsemme tulevat elämään paremmissa maailmassa kuin me.

Teppo Eskelinen tarkastelee kehityksen umpikujaa arkailematta ja perustellen. Teeman soisi herättävän laajaa ja kiihkeää keskustelua, jotta poliittinen mielikuvitus voisi herätä tahtomaan vaihtoehtoja!

Veden jano

ULLA VIERTOLA

Emmi Itärannan Teemestarin kirja tuo mieleen erään toisen suomalaisen science fiction -teoksen. Itäranta tuntuu jatkavan siitä tilanteesta, mihin Risto Isomäki maailman jätti kirjassaan Sarasvatin hiekkaa (Tammi 2005). Itäranta kuvaillee, millaista elämä on sen jälkeen, kun maapallon lämpeneminen on sulattanut mannerjäätiköt valtaviksi vesimassoiksi maailman meriin. Tulva on muuttanut mantereiden muodot, peittänyt rannikot ja hävittänyt niille rakennetut kaupungit. Pohjoisella napa-alueella uiskentelee vain muutamia häpertuneita jäälauttoja, eikä Suomessakaan enää ole talvea. Talvi on vain leuto, pimeä aika, jota revontulet vielä sentään valaisevat.

Itärannan luomassa tulevaisuuden maailmassa monet tuhotulvan ja lämpenemisen aiheuttamat ongelmat on jo voitettu, ja katastrofista hengissä selvinneiden ihmisten jälkeläiset elävät jotakuinkin tavallista arkea. Tekstistä on vaikea hahmottaa, kuinka pitkä aika tulevasta on kulunut, mutta salaperäisen entisajan ja kirjan tapahtumien aikakauden välissä on ollut jo ainakin Hämärän vuosisata, jolloin taistelu jään alta paljastuneiden napa-alueiden öljyvaroista johti mittavaan saastumiseen. Monet paikannimet ovat kuitenkin vielä ennallaan: kirjan päähenkilö, teemestari Kaition tytär Noria, mainitsee käyneensä Kuusamon ja Kuolajärven kaupungeissa. Syrjäkylän tyttö on yleensä tyyty-

Emmi Itäranta
Teemestarin kirja
Teos, 2012

väinen omiin kotinurkkiinsa, mutta joskus hän unelmoi suuremmista paikoista. Kaukokai-puun kohteita ovat esimerkiksi Xinjing Euraasian mantereen toisella reunalla ja lähempänä sijaitseva Uusi Pietari, joka toivottavasti on rakennettu vähemmän tulvaherkälle paikalle kuin entinen.

Tyyäni ja mietiskelyyn taipuvainen Noria kunnioittaa perinteitä ja haluaa oppia hyväksi teemestariksi, mutta vanhan ja arvostetun ammatin harjoittamista haittaa eräs vaikea pulma. Teemestarin kirjan teemana on vesi tai paremminkin sen puut-